

EESTI—SOOME KAUBALEPINGU REVIDEERIMINE 1930.—1931. a.

H. Koik

1929. a. sügisel alanud ja kogu kapitalistlikku maailma haaranud majanduskriis oli sügavam, kestvam ja purustavam kõigist eelnevaist majanduskriisidest, sest tema taustaks oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga alanud kapitalismi üldkriis. Kriis haaras kapitalistlike riikide tööstust, põllumajandust ja rahandust. Tööstustoodangu alal ulatus langus 1928. a. indeksist 100 1932. a. tootmisvahendite tootmise alal 62-le, tarbevahendite alal 89-le.¹

Erinevalt tööstustoodangust põllumajandustoodang kriisiaastatel ei vähenenud. Vastupidi — paljud Euroopa maad, kes varem toiduaineid sisse olid vedanud, hakkasid nüüd oma põllumajandustoodangut suurendama.² Raskemaks löögiks mistahes maa põllumajandusele oli välisturgude kaotamine ja suur hindade langus. Rahanduse alal avaldus kriis reas maades raha lahkumises kulla aluselt, krediitide vähenemises ja kapitalide väljaveo peaaegu täielikus lakkamises.

Eriti silmatorkavalt vähenes kriisiaastatel väliskaubandus. Maailma kaubakäive vähenes 1928.—1933. a. ca $\frac{2}{3}$ võrra.³ Just väliskaubanduses ilmnis kriisiaastatel «kõikide sõda kõikide vastu» selgelt. Kaubalepingutes mindi üha rohkem üle kontingentide süsteemile, litsentsidele, seejärel aga kliiring-kokkulepete sõlmimisele. Oma maa toodangut kaitsti kõrgete tollibarjääridega ning ekspordipreemiatega.

Ülemaailmse majanduskriisi raamides kulges kriis raskelt väikeriikides, kelle majandus sõltus imperialistlike suurriikide tellimustest ja hinnapoliitikast. Selliste maade hulka kuulusid ka kodanlik Eesti ja Soome. Lahtirebimine laiaast Vene turust sundis mõlemat maad leidma uued turud Läänes. Kodanliku Eesti kaubandussuhted olid kuni 1926. aastani küllaltki juhusliku iseloo-

¹ E. В а р г а. Современный капитализм и экономические кризисы. М., 1963, стр. 134 (в дальнейшем — E. В а р г а, указ. раб.).

² Sealsamas, lk. 157.

³ Sealsamas, lk. 154.

muga.⁴ Majanduskriisi alguseks olid tähtsamad turud selgunud. Seda ägedamaks kujunes võitlus, et säilitada saavutatud positsioone ning leida kaotatud turgude asemele uusi.

Käesolev artikkel käsitleb ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikus Keskarhiivis (ORKA) säilitatavate kodanliku Eesti Majandusministeeriumi, Kaubandus-Tööstuskoja, Riigikogu jt. materjalide ning Eesti ja Soome statistika alusel ülemaailmse majanduskriisi perioodil toimunud võitlust 1921. a. sõlmitud Eesti—Soome kauba- ja laevanduslepingu ümber. Kuna oma mõõtmetelt polnud kaubavahetus Eesti ja Soome vahel kummagi maa jaoks otsustava tähtsusega,⁵ ei ole antud küsimust seni spetsiaalselt uuritud.

Siiski kujutab ühe või teise maa protsentuaalne osatähtsus mingi riigi väliskaubanduses vaid asja üht külge. Mistahes kaubalepingu sõlmimisel on oma sise- ja välispoliitilised põhjused ja ta on seotud eri klasside ja rühmituste omavahelise võitlusega, maa majandusliku ja poliitilise orientatsiooniga.

Ülemaailmne majanduskriis ja selle koostisosa — agraarkriis — tõstis liikvele talurahva kogu kodanlikus maailmas. Valitsev kodanlus kartis seda liikumist, sest talurahva rahulolematuus võis suunduda tema vastu. Sellepärast on kodanlus sunnitud minema keerulistele manöövritele, et eemaldada talurahvast revolutsiooni teelt.⁶ Eesti ja Soome olid mõlemad ülekaalukalt agraarse elanikkonnaga maad. Soomes tegeles 1930. a. 61,4% elanikkonnast põllu- ja metsamajandusega.⁷ 1929. a. andmetel tegutses põllumajanduses Eestis 77%, Soomes 78% ning tööstuses Eestis 16%, Soomes 15% kolme tähtsama tootmisala (põllumajandus, tööstus, kaubandus-transport) rahvastikust.⁸ Majanduskriisi aastatel kerkis siin teravalt küsimus suurtalunike huvide kaitsmisest ning koos sellega vajadus vastu tulla ülejäänud põllumajandusliku elanikkonna nõudmistele, et ära hoida talurahva väljumist valitseva kodanluse mõju alt. Soomes muutus see küsimus aktuaalsemaks seoses fašistliku lapuallikumise tekkega 1929. a. lõpus ning nn. kriisiliikumise ja remondiliikumisega 1931. a., mis haarasid Soome talupoegkonda. Soome talurahva aktiivsuse tõusu tunnistab Soome agraarpartei Maaliidu edu 1929. a. parlamendivalimistel: partei esindajate arv Eduskunnas tõusis 8 võrra, ulatudes nüüd 60-ni. Teised kodanlikud parteid ja ka Soome Sotsiaaldemokraatlik Partei kao-

⁴ F. S a u k s. Kaubanduse arengust Eestis kapitalismi tingimustes (1900—1940). Tln., 1968, lk. 187.

⁵ 1928. a. oli Soome osa Eesti ekspordis 6,2%, impordis 1,7%; Eesti osa Soome impordis 1,2%, ekspordis 0,4%. Vt. ENSV ORKA, f. 969, nim. 6, sü. 239, l. 373; Väliskaubandus, 1933, lk. 16. Soome väliskaubanduse statistika Eestit eraldi ei märgi: vt. Suomen Tilastollinen Vuosikirja, 1932, s. 118—119.

⁶ E. B a p r a, указ. па6., срп. 115.

⁷ Itsenäinen Suomen taloushistoriaa 1919—1950. Porvoo-Helsinki, 1967, s. 32.

⁸ J. J a n u s s o n. Eesti majanduslik areng. Tln., 1932, lk. 8.

tasid neil valimistel vastavalt 1—6 kohta.⁹ Eestis esines sel perioodil nn. karksi liikumine ja kogus jõudu vapside liikumine.

Eesti—Soome poliitilised suhted olid olnud elavamad aastatel 1919—1922, mil Soome välisministriks oli Balti liidu pooldaja R. Holsti. Tema errumineku järel Soome huvi Balti liidu ja koostöö vastu Balti riikidega langes. Viimased Läti, Soome ja Eesti välisministrite nõupidamised ülemaailmse majanduskriisi eelsel perioodil toimusid 1926. a. 13.—14. juulil ning 1927. a. 2.—3. jaanuaril Tallinnas, kuid mingitele olulistele tulemustele need ei viinud.¹⁰ Juba 1925. a. ilmnes mõningaid märke, mis viitasid Soome suurenunud huvile koostööks Skandinaaviamaadega. Kuigi Soome liitus Oslo lepinguga 1933. a.¹¹ ning Skandinaaviamaade neutraliteediga ametlikult alles seoses 1935. a. detsembris Soome Eduskunnas heakskiidetud peaminister T. M. Kivimäki välispoliitilise joonega,¹² tegid Soome valitsused aastakümne jooksul majanduskriisi algusest kuni Teise maailmasõja alguseni kõik, et Soomet ei asetataks ühele pulgale Balti riikidega, vaid et teda peetaks üheks Skandinaaviamaadest.¹³

Sellised sise- ja välispoliitilised tegurid avaldasid mõju Eesti—Soome kaubalepingu revideerimisele 1930.—1931. a. Kaubalepingu revideerimise põhjusi tuleb aga otsida mõlema maa, eriti Soome, majandusest.

29. X 1921. a. sõlmitud ja 13. X 1922. a. jõustunud Eesti—Soome kauba- ja laevandusleping oli esimene kodanliku Eesti kaubalepingutest. Lepingu aluseks oli enamsoodustuse põhimõte. 1921. a. puudusid lepingu sõlmimiseks vajalikud statistilised andmed, vajalikud kogemused ning mõlema maa koht ja ülesanded kapitalistlikus maailmasüsteemis polnud kodanlusele eneselegi päris selged.¹⁴ Kuigi lepingu sõlmimise ajal järgis Eesti kodanlus «tööstusliku orientatsiooni» poliitikat, kujunes kaubaleping soodsaks just Eesti põllumajandussaaduste turustamiseks Soomes.

Soomes tekkis lepingu vastu opositsioon peaaegu kohe peale selle sõlmimist. 1922.—1923. a. pöördusid Soome põllumajanduslikud organisatsioonid valitsuse poole palvega leping üles öelda.¹⁵ Valitsusel, kes ei soovinud suhete teravnemist Eestiga, õnnestus opositsioon summutada nii sel kui ka 1925. a., kui lepingu revideerimist uuesti nõudma hakati. 1925. a. leiti siiski nii Eestis kui Soo-

⁹ Финляндский парламент. Хельсинки, 23. V. 1957, стр. 40.

¹⁰ Itsenäisen Suomen ulkopoliitikan alkutaival. — «Historian Aitta» XV. Porvoo-Helsinki, 1962, s. 144.

¹¹ Sealsamas, lk. 187.

¹² Sealsamas, lk. 164.

¹³ Kalevi J. Holsti. Suomen ulkopoliitikka suuntansa etsimässä 1918—1922. Helsinki, 1963, s. 212.

¹⁴ Kui vähe lepingu vastas tegelikule kaubavahetusele, näitab asjaolu, et 1928. a. moodustas lepingutariifidega sisseveo % Soome üldsisseveost Eestisse 47,1%, 1929. a. — 45,7%. ENSV ORKA materjalid.

¹⁵ ENSV ORKA, f. 969, nim. 2, sü. 28, l. 64.

mes, et leping vajab täiendamist. Eesti ja Soome põllumajanduse ja tööstuse arenedes pörkusid nende huvid teatud toodete turustamisel, sest looduslike tingimuste ja ajaloolise arengu sarnasus põhjustas ühtede-samade tootmisharude arengu nii põhja kui ka lõuna pool Soome lahte. Soomes nõuti eriti elusloomade, sealihha, kartulite, õunte, sibulate, kapsaste, mõningate tekstiilitoodete ja tsemendi tollimäärade revideerimist.¹⁶ Eesti poolt nõudsid lepingu revideerimist muuhulgas A/S «Ilmarine»,¹⁷ makaronitööstus «Minerva»¹⁸ jt. Soodustuste kaotamist Soome kaupadele taotlesid Eesti metalli- ja paberitööstus, kuna aga naha- ja klaasitööstuse esindajad avaldasid soovi saada enesele Soomes samasuguseid soodustusi kui oli vastavatel Soome tööstusharudel Eestis. Tellisetöösturid soovisid tellisetolli alandamist Soomes jne.¹⁹ Siiski peeti 1925. a. Eesti Vabrikantide Ühisuse ja ka Tallinna Börsikomitee poolt otstarbekamaks jääda senise lepingu juurde.²⁰ Mõlema maa valitsused pidasid lepingu revideerimist poliitiliselt ebasoovitavaks ning küsimus summutati.

Opositsioon Soome põllumeeste hulgas kasvas aastatega ja jõudis haripunkti, kui selgusid 1928. a. Eesti—Soome kaubavahetuse tulemused. 1928. a. oli Soome väliskaubanduse bilanss passiivne 1769 milj. Smk. võrra. Veel 1925. a. oli see olnud aktiivne 54 milj. Smk. võrra.²¹

Passiivne oli ka Eesti väliskaubakäive (1928. a. — 4,3 milj. kr.),²² kuid Eesti—Soome kaubavahetus oli 1920-ndate aastate teisel poolel kujunenud aasta-aastalt ikka rohkem Eesti kasuks: 1926. a. 359 000 Ekr. e. 7 milj. Smk. võrra, 1927. a. 2 974 000 Ekr. e. 37 milj. Smk. võrra ja 1928. a. 5 681 000 Ekr. e. 67 milj. Smk. võrra.²³

1928. a. vähenes Soome kogueksport saetööstuse toodete väljaveo langemise tõttu ca 10% eelmise aastaga võrreldes.²⁴ Sissevedu tõusis 1928. a. halva saagi ja majanduslikust kõrgkonjunktuurist tingitud rohke nõudmise tõttu. Samuti oli 1928. a. tollikergenduste ootel 1927. a. impordist osa edasi lükatud 1928. aastale.²⁵

Eestist Soome imporditud tähtsamate artiklite alal näeme järgmist tõusu:²⁶

¹⁶ ENSV ORKA f. 969, nim. 6, sü. 239, l. 9.

¹⁷ Sealsamas, f. 891, nim. 1, sü. 537, l. 37.

¹⁸ Sealsamas, f. 969, nim. 6, sü. 239, l. 33.

¹⁹ Sealsamas, f. 891, nim. 1, sü. 537, l. 16, 17.

²⁰ Sealsamas, l. 11.

²¹ Sealsamas, f. 969, nim. 6, sü. 239, l. 130. Soome kaubavahetus 1928. a. oli passiivne veel rea riikidega, näit.: Saksamaaga (1 974 milj. Smk.), USA-ga (771 milj. Smk.), Rootsi (519 milj. Smk.) jne.

²² Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail. Tartu, 1937, lk. 15.

²³ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 490, l. 5; f. 969, nim. 6, sü. 239, l. 131.

²⁴ Suomen talous- ja sosiaalihistorian kehityslinjoja. Toimit. Eino Jutikkala. Porvoo-Helsinki, 1968, s. 230.

²⁵ Sealsamas, lk. 231.

²⁶ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 490, l. 5.

Nimetus	1926	1927	1928
Veised	10 000 kr.	321 230 kr.	717 000 kr.
Värske loomaliha	14 103 „	520 640 „	1 818 212 „
Värske ja soolatud sealiha	12 333 „	27 950 „	269 950 „
Kartul	471 589 „	479 083 „	875 818 „
Kokku	508 025 „	1 348 903 „	3 680 980 „
% ekspordist Soome	14,9	26,9	46,6

Kui võrrelda Eesti—Soome 1926. ja 1928. a. kaubavahetuse tulemusi, näeme, et nimetatud aastatel on Soome import Eestisse langenud 24,5%, Eesti import Soome on aga tõusnud 131% võrra.²⁷ Nimetatud nelja tähtsama artikli osas on tõus olnud üle 7 korra. 1928. a. oli Soomes erakordselt elav ehitustegevus ja väike töötajate arv. Ka oli 1928. a. palgakulu indeks, mis 1925. a. oli 98,4, tõusnud 100-le. Järgneval, 1929. a. langes see jällegi 93,5-le.²⁸ 1928. a. oli turg Soomes toiduainetele hea ja hinnad müüjatele soodsad. Näiteks kartuleid veeti sellel aastal Eestist Soome peaaegu niisama palju kui eelmisel aastal, tulu kartulimüügist oli aga 1,8 korda suurem.²⁹

Peale eespool nimetatud põhiartiklite eksporditi Soome Eestist 1928. a. suuremal hulgal rühma «kivid, mullad ja nende saadused» kuuluvaid tooteid — 1 587 000 kr. eest, kiudaineid — 1 064 000 kr. ja tekstiilitooteid — 635 000 kr. väärtuses.³⁰

Soome ekspordis Eestisse domineeris üks Soome koguekspordi põhirühmi — paberitööstuse tooted — 43%-ga.³¹ 1928. a. moodustasid Soome koguekspordist metsamaterjalid ja puidutööstuse saadused 56,4%, paberitööstuse tooted 30,2%. Põllumajandussaadused moodustasid 10,8% koguekspordist, sellest või — 7,3%. Soome äärmiselt ühekülgne väljavedu, mis 94% ulatuses koosnes metsamaterjalist, paberist ja võist, oli turu kõikumiste suhtes äärmiselt tundlik.³²

Puidukauba üleproduktioon maailmas andis end tunda 1928. a.,

²⁷ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 490, l. 5.

²⁸ T. Helelä. Tutkimus teollisuustyöntekijöiden palkkojen muutoksista ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Suomen Pankin taloustietellisen tutkimuslaitoksen julkaisu. Sarja B:24. Helsinki, 1963, s. 134.

²⁹ Vt. ENSV ORKA, f. 969, nim. 2, sü. 59, l. 170.

³⁰ Sealsamas, l. 10, 11.

³¹ Sealsamas, l. 9.

³² Sealsamas, nim. 6, sü. 239, l. 130.

mil toodangu realiseerimine sünnitas juba raskusi. 1928. a. müüdu tselluloosi hind oli 450 Smk. tonnilt madalam kui aasta tagasi. Puidutööstuse konjunktuuri hinnati langevaks juba 1928. a. kevad-suvel. Soome puidutööstuse raskused avaldasid omakorda mõju Soome põllumeestele, sest keskmine Soome talu sai oma kogusissetulekust metsast 19%, põllust 66% (Eestis vastavalt 2% ja 72%).³³ Kuna vähenes metsamaterjalide ja puidutööstussaaduste väljavedu, siis ainuüksi Soome lauavabrikutes töötas ametlikel andmeil 1929. a. 5 311 tööliset vähem kui 1928. a.³⁴ Tööstustöölise arv vähenes 1929. a. eelmisega võrreldes 4 107,³⁵ maatöölise arv 4 580 võrra.³⁶ Ostuvõime langemine seoses tööpuuduse kasvuga ahenendas siseturgu. Põllumajandussaaduste hinnad langesid 1929. a. I—IV kvartali jooksul indeksites Eestis 100-lt 89,1-le, Soomes 87,9-le.³⁷ Järgnevatel aastatel langus jätkus. Põllumajandussaaduste hindade langemine vähendas Soome põllumajanduse rentaablust 4,9%-lt 1926/27. a. 2,9%-le 1929/30. a.³⁸ Eesti põllumajanduse rentaablus oli ajavahemikul 1925/26—1929/30 keskmiselt 2,4%, Soomes samal perioodil 4,8%.³⁹ Viimane küll tänu metsamajandusele. Soome turg Eesti toiduainetele vähenes veel Soome oma põllumajandussaaduste konkurentsiga kasvu tõttu, sest temalgi oli raskusi oma toiduainete suunamisega välisurule. 1929. a. kaubavahetuse arvulistest näitajatest ilmneb, et langus oli suurem mitte kaupade kvantumites, vaid nende väärtuse alal, mille põhjuseks oli hindade langus. Näiteks Eesti kartuli eksport Soome vähenes 1929. a. eelmise aastaga võrreldes 4% võrra, kuid kartuli müügist saadud summa 26% võrra.⁴⁰

Ehitustegevuse vähenemine tõi kaasa ehitusmaterjalide impordi languse. Eesti tsemendi eksport Soome vähenes 12 480 tonnilt 8 378 tonnile, telliste eksport 54 962 tonnilt 7 357 tonnile.⁴¹

Kõige selle tõttu kujunes 1929. a. kaubavahetus Eestiga Soomele vähem passiivseks kui 1928. a. — 2 082 221 kr. võrra (1928. a. oli olnud vahe Soome kahjaks 5 681 000 kr.).⁴²

1928. a. kaubavahetuse tulemuste põhjal esitas Soome valitsus 1929. a. 24. jaanuaril Eesti valitsusele ametliku ettepaneku võtta kaubaleping revideerimisele soodustuste tasakaalustamiseks. Revideerimise olulisem osa seisnes selles, et kaotada elusloomade ja

³³ ENSV ORKA materjalid.

³⁴ Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1930. Helsinki, 1930, s. 106, 108.

³⁵ Suomen Virallinen Tilasto XVIII A. Teollisuustilastoa 46, v. 1929. Helsinki, 1931, s. 4.

³⁶ Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1930, s. 104—105.

³⁷ J. J a n u s s o n, op. cit., lk. 21.

³⁸ K. H u u h k a. Talonpoikaisnuorison koulutie. Tutkimus talonpoikaisnuorison koulunkäynnistä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä Suomessa 1910—1950. Helsinki, 1955, s. 191.

³⁹ J. J a n u s s o n, op. cit., lk. 30.

⁴⁰ ENSV ORKA, f. 969, nim. 2, sü. 59, l. 170.

⁴¹ Sealsamas, l. 171.

⁴² Sealsamas, f. 80, nim. 4, sü. 490, l. 5.

kartulite tollita sissevedu, sealihale ettenähtud 35%-ne tollialandus ning tsemendile antud tollialandus. Revideerimise eesmärgiks oli Soome poolt kaitsta oma põllumajandust ja soodustada Soome tööstustoodete vedu Eestisse. Läbirääkimiste käigus rõhutas Soome delegatsioon korduvalt maa rasket majanduslikku seisukorda ja psühholoogilist momenti Soomes.⁴³ Eesti pool läks lepingu revideerimisele eesmärgiga säilitada privileegid Soome turul, laiendada neid tööstustoodetele ning kaitsta võimalust mööda oma tööstust Soome tööstustoodete sisseveo eest. Kodanliku Eesti majandusministerium asus seisukohal, et kaubalepingu revideerimine peaks toimuma vastastikuste soodustuste laiendamise suunas ning jaatavas mõttes oli kõne all ka tolliuniooni küsimus.

Läbirääkimised toimusid 1929. a. detsembri keskel, 1930. a. jaanuari lõpus ning sama aasta märtsis, mais, juunis, septembris ning 1931. a. kevadel.

Kuna 1. jaanuarist 1930. a. tõsteti Soomes tolle sea- ja loomalihale ning kehtestati uus kartulitoll, kujunesid läbirääkimised rasketeks. Läbirääkimiste ajal oli Eesti delegatsioon tihedas kontaktis põllumajandussaaduste ekspordifirmadega (näit. kartuli ekspordifirmaga Rumberg, Tuberg & Co jt.), kellede arvamusel oli delegatsiooni seisukohavõtule suur tähtsus. Omavahel alustasid läbirääkimisi Eesti ja Soome põllumajanduslikud organisatsioonid ning vastavad tööstusringkonnad.

1930. a. märtsis selgus, et kogu kaubalepingu revideerimist korraga läbi viia ei suudeta, sest Soome esines kindla ettepanekuga panna muudatused põllumajandussaaduste sisseveo osas maksma 1. aprillist 1930. a. Et Eesti valitsus lepingu ülesütlemist välispoliitiliselt soovimatuks pidas, oldi nõus lepingut revideerima osade kaupa. Märtsi esimesel poolel jõuti põllumajandusliku osa suhtes kokkulepele ja 16. märtsil 1930. a. kirjutati Tallinnas alla «Lisakokkulepe Eesti—Soome kauba- ja laevanduslepingu juurde».⁴⁴ Lisakokkulepe moodustas 29. oktoobril 1921. a. sõlmitud Eesti—Soome kauba- ja laevanduslepingu lahutamatu osa. Uhtlasi jätkati läbirääkimisi lepingu tekstuaalse osa ja konventsionaaltariifi tööstusliku osa kohta, mis lõppesid uue lepingu allakirjutamisega 11. aprillil 1931. a.⁴⁵

Suuremad vaidlused toimusid läbirääkimiste ajal kartulite ja loomaliha küsimustes, sest neile toodetele oli Soome turg eriti tähtis. Näiteks kogu Eesti kartuliekspordist läks 1928. a. Soome 21,5%.⁴⁶ Vaidlused lõppesid kompromissiga. Loomaliha küsimuses:

⁴³ Seoses psühholoogilise momendi korduva rõhutamisega Soome delegatsiooni poolt küsis üks Eesti delegatsiooni liikmeid 31. I 1930. a. istungil: «... selle järele, kui palju psühholoogilisest momendist räägitud on, kerkib küsimus, kes juhib Soome tollipoliitikat — riigi juhtkond (Staatsleitung) või suurte masside psühholoogia (die Psychologie der großen Masse)». ENSV ORKA materjalid.

⁴⁴ «Riigi Teataja» (RT), 1930, nr. 25, art. 141, lk. 256—272.

⁴⁵ Sealsamas, 1931, nr. 53, art. 218, lk. 730—791.

⁴⁶ Väliskaubandus, 1928, lk. 11.

maksva kaubalepingu alusel oli värske loomaliha import Soome toiminud tolliga 0.60 Smk. kg. 1. jaanuarist 1930. a. aga tolliga 1.20 Smk. kg. Seetõttu seadis Eesti delegatsioon eesmärgiks kindlustada Eesti loomalihale tollialandus. 16. I 1930. a. tegi Soome saadik Eestis A. Vuorimaa teatavaks Soome delegatsiooni ettepaneku loomaliha sisseveo kohta: jaanuaris, veebruaris ja märtsis kontingent à 100 t ja 25% tollialandust, teistel kuudel harilikud tingimused. Kodanliku Eesti delegatsioon oma koosolekul 18. I 1930 pidas soovitavaks saada kontingent 1500 t aastas tollialandusega 50%, s. o. 0.60 Smk. kg (fikseeritud toll) või äärmisel juhul 0.70 Smk. kg. 30. I tegi Soome delegatsioon uue ettepaneku — pakutud 100 t liha tollialandusega sisseveo asemel jaanuaris, veebruaris ja märtsis võiks Eesti sisse vedada tollivabalt à 1000 eluveisist juunis, juulis ja augustis, arvestades Soomes kehtivaid veterinaar- ja transpordimäärusi. Eesti delegatsioon pidas seda ettepanekut eelmisest ebasoodsamaks. Muuhulgas ei tahtud end seada sõltuvaks Soome veterinaar-politseiilistest määrustest, sest mitmed riigid (Saksamaa, Rootsi jt.) kasutasid taolisi määrusi, et takistada importi.

11. II 1930. a. otsustas Eesti delegatsioon esitada alternatiivi: kas 2000 eluslooma juunis, juulis ja augustis, mitte üle 1000 looma kuus, tollivabalt ja 400 t liha aastas, mitte üle 75 t kuus, tolliga 0.60 Smk. kg, või 750 t liha tolliga 0.70 Smk. kg, mitte üle 100 t kuus, terveks aastaks. Äärmisel juhul oldi nõus loobuma veost septembris, oktoobris ja novembris.

10. III lepitati lõpuks kokku kontingendis 700 t aastas tolliga 0.70 Smk. kg, kusjuures jaanuarist maini (incl.) ja detsembris à 100 t, juunis-juulis à 50 t, muus osas jäi kehtima toll 1.20 Smk. kg.⁴⁷ Nii fikseeriti see ka lepingus.⁴⁸

Analoogilised vaidlused toimusid kartuli küsimuses. Kartuli import Soome oli kuni 1. I 1930 tollivaba, siis kehtestati toll 0.15 Smk. kg, värskeatele kartulitele 0.75 Smk. kg.⁴⁹ Eesti delegatsioon tegi ettepaneku, et mais ja juunis võiks Eesti kartuleid Soome vedada tollivabalt, 15. IX—15. XI tolliga 0.03 Smk. kg, ülejäänud ajal aga kehtiva tolliga. Pöörati tähelepanu ka tolliformaalsuste lihtsustamisele, sest Eesti poolt on tegemist suures osas väikeeksportööridega, kellele tolliformaalsused oleksid raskeks koormaks. Soome vastuettepanek oli 10—20% tollialandust Soomes kehtivast tariifist, kusjuures selle alanduse ning tolliformaalsuste lihtsustamisega saaks Eesti kolmandate riikide ees eelisseisundi Soome kartuliturul.

⁴⁷ ENSV ORKA materjalid. Värske loomaliha hind oli Soomes 1930. a.: praeliha 12.61 Smk. kg, supiliha — 9.61 Smk. kg; 1933. a. vastavalt 8.90 ja 6.55 Smk. kg. Vt. «Sosiaalinen Aikakauskirja», 1937, nr. 1, s. 30—31.

⁴⁸ RT, 1930, lk. 259—260. Soome kohustus 1930. ja 1931. a. kestel kehtivaid lihatolle mitte tõstma. Vt. nimekiri III, § 13, märkus 2.

⁴⁹ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 490, l. 7.

16. I 1930 tegi Soome delegatsioon järeleandmise: Soome nõustus tollialandusega 33 $\frac{1}{3}$ % ja tolliformaalsuste lihtsustamisega. Kuigi Eesti delegatsioon sellele lisaks palus võimaluse korral fikseerida toll 0.15 Smk. kg, läks lepingusse siiski üksnes 33 $\frac{1}{3}$ % tollialandus.⁵⁰ Nimekirja III, § 60 juurde kuuluva märkuse kolmandas lõigus määrati, et kartuli müük võib nagu varemgi toimuda otse laevalt.⁵¹

Eesti kaotas õiguse vedada veiseid ja hobuseid Soome tollivabalt ja tollialanduse sealihalt. Soolatud sealihalt maksti varem tolli 1.56 Smk. kg, nüüd täistoll — 2.40 Smk. kg, värskest sealihalt vastavalt 1.30 ja 2.— Smk. kg.⁵²

Eesti omalt poolt tõstis tolli Soome margariinile. Kui enne oli Soome margariinile toll 1,8 senti kg (üldtoll 30 senti), s. t. tollialandus oli 94%, siis nüüd nähti ette tollialandus vaid 33 $\frac{1}{3}$ %.⁵³

Erisoodustusena sai Eesti õiguse Soome importida hanesid ja kalkuneid tolliga 6 Smk. (üldtoll 18 Smk.).⁵⁴ Tollita lepidi kokku vastastikku läbi lasta värsket kala, seemneid, Eesti «Pain Normali» Soome jämedast rukkijahust «Näkkileipä» vastu. Säilis tollivabadus õuntele, millele lisandus tollivabadus pirnidele ja ploomidele. Või toll Eestile oli määratud 1 Smk. kg.⁵⁵

Soome andis oma soodustused tingimusel, et kokkulepe võimalikult pea ratifitseeritaks. Lepingu lõpp-protokollis kohustusid mõlemad valitsused lepingu ratifitseerima 1. aprilliks 1930. a. Ühtlasi kohustusid pooled jätkama 29. X 1921. a. allakirjutatud kauba- ja laevanduslepingu revideerimist ja selle kiires korras lõpule viima.⁵⁶ Kokkuleppe kinnitamise seaduseelnõu nägi ette, et kokkulepet võib esialgu rakendada kummagi valitsuse nõusolekul veel enne ratifikatsioonikirjade vahetamist.⁵⁷

Et lisakokkulepe on Eestile ebasoodsam 1922. a. lepingust, seda märgiti Riigikogu rahaasjanduse komisjonis üksmeelselt. Põllumeeste kogude esindaja K. Tonkman märkis, et lepingute sõlmimisel ei kaitse valitsus küllaldaselt Eesti huvisid, eriti Eesti põllumajanduse huvisid ja käesoleva lepinguga Eesti kaotab palju. Välisminister J. Lattik rõhutas seepeale lepingu poliitilist tähtsust: tuli leppida pigem muudatustega, kui et lasta Soomel leping üles öelda.⁵⁸

⁵⁰ RT, 1930, lk. 260—261. Kartulihinnad olid 1930. a. Soomes 5 liitri eest: vanad kartulid — 3.33 Smk., värsked 4.15 Smk.; 1932. a. hinnad langesid — 2.79 Smk. vanade ja 3.99 Smk. värsketekartulite 5 l eest. Vt. «Sosiaalinen Aikakauskirja», 1937, nr. 1, s. 30—31.

⁵¹ RT, 1930, lk. 260.

⁵² ENSV ORKA, f. 969, nim. 6, sü. 239, l. 238.

⁵³ RT, 1930, lk. 259.

⁵⁴ Sealsamas.

⁵⁵ Sealsamas, lk. 259—260.

⁵⁶ Sealsamas, lk. 261.

⁵⁷ Sealsamas, lk. 256.

⁵⁸ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 490, l. 38—39.

Rahaasjanduse komisjon pidas vajalikuks oma seletuskirjas lepingu kinnitamise seadusele ära märkida, et kuigi leping Eestile raskeid kitsendusi teeb ja põllumajandusel pole enam võimalik endistel tingimustel oma saadusi Soomes turustada, «ei saanud Eesti ometi nende lahkuminekute pärast Soomega tollisõja teele asuda».⁵⁹

Poolametlikud läbirääkimised lepingu tariifilise osa kohta toimusid Tallinnas 1930. a. juuni esimesel poolel. Jõuti kokkuleppele ka lepingu tekstuaalses osas, välja arvatud § lootsi tarvitamise kohustuse kohta, kalurite õigustest kummaski riigis ja Balti klausliga seotud küsimused. Tekstuaalne osa oli kõne all veel Helsingi läbirääkimistel, kus Soome poolt Eesti varem esitatud kavale rida täiendusi tehti.

Läbirääkimised lõppesid lepingu allakirjutamisega 11. IV 1931. a. Tallinnas. Leping muutis ära ja asendas 1921. a. sõlmitud kauba- ja laevanduslepingu ja 16. III 1930. a. sõlmitud lisakokkuleppe.

Lepingu tekstuaalne osa muutus vähe. Peatumata kõikidel lepingu artiklitel, märgime, et leping tagas rahvusliku käsitluse ühe riigi kodanikele teise riigi territooriumil ning enamsoodustuse aktsiaseltside, kaubareisijate ja nende poolt maale toodud kauba-proovide, sisse- või väljaveo kitsenduste sisseseadmise või alalhoiu alal, kaupade väljaveol võetavate tollimaksude ja maksude jne. alal.⁶⁰

Artikkel 8 käis tariifiliste lisade kohta. Uuenduseks oli, et kuna varem lisades ettenähtud kaupade suhtes oli fikseeritud Soomele kindlad tollimäärad ja Eestile protsentuaalsed alandused, siis uue lepingu kavas oli sel alal igal pool vastastikkus: kindlad tollimäärad fikseeriti mõlemale poolele samas suuruses, samuti ka vastavad protsentuaalsed alandused teineteisele.

Artikkel 9 käsitles päritolutunnistusi: lepinguosalisel kohaldavad vastastikku sel alal tolliformaalsuste lihtsustamise rahvusvahelist konventsiooni ja sel otstarbel sõlmitud või sõlmitavate erikokkulepete eeskirju.⁶¹

Uuteks artikliteks olid 11. ja 12., mis kindlustasid vastastikku enamsoodustuse transiidi alal, speditiooni, veose, veotariifidesse või veoga ühenduses olevatesse maksetesse.⁶²

Artikkel 13. oli üks vaidlusaluseid. Arvestades, et Eesti veosed Soome toimuvad ülekaalukalt väikestel purjekatel, jõuti poolte

⁵⁹ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 490, l. 41.

⁶⁰ RT, 1931, lk. 731.

⁶¹ RT, 1931, lk. 732. 11. juulil 1931. a. lepiti Eesti ja Soome vahel kokku nootidevahetuse teel, et kaupade ühelt maalt teise toomisel ei nõuta üldiselt päritolutunnistusi, v. a. erandjuhu, kui soovitakse kasutada Eesti—Soome kauba- ja laevanduslepingus ettenähtud soodustusi. Ka tuleb esitada päritolutunnistus, kui kauba päritolu ei selgu vastuaidlematult kauba iseloomust, vabrikumärgist, kauba kohta käivast kirjalikust seletusest v. m. asjaoludest.

⁶² RT, 1931, lk. 732.

vahel kokkuleppele, et kõige rohkem 25 registertoni netomahuga purjelaevad (abimasinaga või ilma), millel ei ole muud laadungit kui kodumaalt päritolevad saadused, on vabad lootsi tarvitamise kohustusest tulles teise lepinguosalise sadamatesse.⁶³

Artikkel 14. käis ühe lepinguosalise laevade mõõtekirjade tunnustamise kohta teise poolt, artiklis 15 andsid lepinguosalised teineteisele vastastikku õiguse nimetada konsulaaresindajaid teise lepinguosalise sadamatesse ja kaubanduskohtadesse ning kindlustasid neile enamsoodustuse lepingupartneri territooriumil. Mis puutub eesõigustesse ja immunitetidesse, siis seal oli ette nähtud vastastikkus.

Artiklis 16 esitati juhud, mil lepinguosalised ei võinud nõuda soodustusi. Vaidlusi ei tekitanud selle artikli punkt a, mille põhjal lepinguosalised ei võinud kasutada kummagi lepinguosalise poolt teistele naaberriikidele kohaliku kaubitsemise hõlbustamiseks piiriringkondades kuni 15 km kaugusel mõlemal pool piiri antud soodustusi.⁶⁴ Sama artikli punkt b kutsus esile ägedamaid vaidlusi. See oli nn. Balti klausel.

1921. a. Eesti—Soome kauba- ja laevanduslepingus oli reservatsioonina fikseeritud, et Soomele ei laiene Eesti poolt antud «soodustus tolliühenduses või mõnes muus liidus olevale riigile». Silmas peeti Eesti poolt esmajoones võimalikku tolliliitu Lätiga. 1920-ndate aastate jooksul oli Eesti kodanliku vabariigi poolt taotletud lähedast poliitilist ja majanduslikku koostööd kõigi Baltimaadega, ka Poola ja Soomega, praktiliste positiivsete tulemusteni jõuti aga ainult Läti suhtes, kellega sõlmitud sõjalise liidu leping ratifitseeriti 1923. a.⁶⁵ Tolliuniooni läbirääkimised Lätiga viisid eellepingu allakirjutamiseni 5. II 1927. a. Riias.⁶⁶ Unioni eneseni ei jõutud. 1928. a. sõlmitud Eesti—Läti ajutist majanduslepingut täiendati lisakokkuleppega 3. VI 1931. a. Leeduga olid Eesti majandussidemed nõrgemad. Sellel olid majanduslike põhjuste kõrval oma poliitilised põhjused. Eesti—Leedu kaubalepingu sõlmimist takistasid kodanliku Eesti majandustegelaste arvates «asjaolud, mille põhjused on täiesti väljaspool Eesti—Leedu majandussuhteid»⁶⁷. Majanduskriisi ajal sõlmiti Eesti—Leedu ajutine kaubandusleping. Läbirääkimised Läti ja Leeduga olid ka põhjuseks, miks läbirääkimised Soomega 1930. a. septembris katkestati.⁶⁸ Eesti kodanlus ei kaotanud lootust, et tolliunioon Lätiga kord siiski sõlmitud saab. 1932. a. kirjutas tuntud kodanlik poliitik A. Piip: «Ei ole kartust, et Eesti ja Läti vahel ei kujuneks kord lähem koostöö tolliuniooni näol ja on koguni võimalik, et nende kahe riigi vahel

⁶³ RT, 1931, lk. 733.

⁶⁴ Sealsamas.

⁶⁵ В. А р у м я э. За кулсами Балтийского союза. Таллин, 1966, стр. 121.

⁶⁶ ENSV ORKA, f. 20, nim. 1, sü. 678, l. 14.

⁶⁷ ENSV ORKA materjalid.

⁶⁸ Sealsamas.

teostub mitte väga kauges tulevikus föderatiivne liit, ühendriiklik kord.»⁶⁹

Eesti—Läti koostöö toimus ka teistes vormides ning üheks seliseks vormiks on A. Piibu arvates olnud agraarriikide koostöö.⁷⁰ Teatavasti toimus 1930. a. augustis Varssavis Ida- ja Kagu-Euroopa agraarriikide konverents Poola, Rumeenia, Läti, Eesti jt. riikide osavõtul. Varssavi konverentsil kaitsesid Eesti ja Läti esindajad ühtseid seisukohti ning töötasid tihedalt koos Poola delegatsiooniga.⁷¹ Sama aasta oktoobris järgnes Bukaresti konverents. Nende konverentside ametlikuks eesmärgiks oli majanduskriisi käes ägavate agraarriikide põllumajandussaaduste turustamisprobleemide lahendamine.⁷² Soome osavõtt konverentsidest piirdus vaatlejate saatmisega Varssavi konverentsile. Leedu agraarriikide konverentsidest osa ei võtnud.⁷³

Soome eemalejäämine agraarriikide koostööst on seaduspärane, nagu ka tema tagasihoidlikkus liidu suhtes Baltimaadega, millest kirjutab A. Piip 1932. a.⁷⁴ Soome välispoliitika mõõduandvate ringkondade arvates oleks liiduleping lõunapoolsete naabritega Soomele vaid kohustusi juurde toonud, ta kaasa kiskunud rahvusvahelistesse konfliktidesse, kuna aga efektiivne abi sellisest liidust olnuks küsitav.⁷⁵

Niisiis, Eesti—Soome kauba- ja laevanduslepingu revideerimise ajal puudus Soome poolt huvi lähemaks majanduslikuks ja poliitiliseks koostööks Eesti ja Lätiga. Eesti omalt poolt taotles sellist koostööd, kuid küsimuses, kas anda soodustusi Lätile või Soomele, eelistati loomulikult esimest kui lepingute kaudu tihedamalt seotut.

Tihedamat majanduslikku koostööd Balti riikide vahel kriipsutab alla ka nn. Balti klausli rakendamine Eesti, Läti ja Leedu kaubalepingutes. Klausli mõte seisneb selles, et vastupidi enamsoodustuse põhimõttele, kus ühele enamsoodustatud riikidest antud soodustused kanduvad automaatselt edasi teistele enamsoodustatutele, Balti riikide omavahel antud soodustused edasi ei kandu. Veel oli kodanlikul Eestil võimalus rakendada nn. Vene klauslit, mille põhjal Eesti ja NSV Liidu omavahel antud soodustused ei levi kolmandatele riikidele, kuid seda ei tehtud. Ka Läti ja eriti Leedu klauslit realiseeriti vähe⁷⁶ ja ainult riikide suhtes, kes olid huvitatud selliste kaupade sisseveost Eestisse, mida Läti ja Leedu siia impordisid.

⁶⁹ A. Piip. Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti. Tartu, 1932, lk. 110.

⁷⁰ Sealsamas, lk. 109.

⁷¹ ENSV ORKA materjalid.

⁷² Внешняя политика Чехословакии 1918—1939. М., 1959, стр. 237.

⁷³ ENSV ORKA materjalid.

⁷⁴ A. Piip, op. cit., lk. 109; vt. ka J. Ilvessalo. Suomi ja Weimarin Saksa. Helsinki, 1959, s. 119.

⁷⁵ ENSV ORKA materjalid.

⁷⁶ Valitsusasutuste tegevus 1918—1934. Riigikantselei väljaanne. Tallinn, 1934, lk. 288.

Läti osatähtsus Eesti ekspordis on olnud umbes võrdne Soome osatähtsusega.⁷⁷ Leeduga on Eesti kaubavahetus olnud väike.⁷⁸ Soome kaubavahetus on Leedu koht samuti olnud tagasihoidlik (1928. a. 0,3% kogu impordist ja 0,03% kogu ekspordist); Läti import Soome on olnud võrdne Leedu omaga, Soome eksport Lätisse aga lähedane Soome ekspordile Eestisse.⁷⁹

Eestis pörkusid Soome ja Läti huvid fajansi, portselani, klaasi, kummijalatsite, paberimassi, tselluloosi, paberikaupade jt. artiklite alal. Sellepärast oli Soome Balti klausli lepingusse sissevõtmise vastu.

Läbirääkimistel 26. juunil 1930. a. teatas Soome esindaja, et juhul kui Balti klausel lepingus fikseeritakse, peab Soome lepingut tulevikus veel kord revideerima. Eesti esindaja vastas, et Eestil on võimatu Läti klauslist loobuda. «Nagu öeldud, Leedu klauslil pole mingit tähtsust, siiski oleks Eesti Valitsuse olukord parlamendi ees raske, kui ta Leedu klauslist loobub.»⁸⁰

Soome delegatsioon tegi ettepaneku täiendada lepingu artiklit 19, mis käis lepingu kestvuse kohta: juhul kui Eesti annab suuremaid soodustusi Lätile, kui Soome seda on saanud, kohustub Eesti uuesti läbirääkimisi alustama, et kaotatud privileege asendada. Kui läbirääkimised nurjuvad, on Soomel õigus leping kolmekuulise etteteatamisega üles öelda. Soome delegatsioon viitas ka sellele, et Soome ütleb lepingu üles juhul, kui Eesti sõlmib Lätiga tolliuniooni.⁸¹

Balti klausel läks lepingusse: lepinguosalisel ei või nõuda «b) Soodustusi, mis on antud või võidakse anda Eesti poolt Lätile või Leedule, niivõrd kui täheldatud soodustused ei ole antud ka mõnele ülalnimetatamata kolmandale riigile».⁸² Lepingu lõpp-protokolli võeti sisse eripunkt, milles Eesti valitsus avaldas nõusolekut, juhul kui Eesti annaks nimekirjas B ettenähtud toodete suhtes Lätile või Leedule suuremaid soodustusi, kui Soomele selles nimekirjas antud on, alustama Soomega läbirääkimisi nende tingimuste üle, millistel nimetatud soodustusi võiks lubada ka Soomele. Igal juhul avaldas kodanliku Eesti valitsus nõusolekut anda Soomele kõik soodustused, mis antakse Lätile või Leedule portselanist ja klaasist toodete, kalosside, botikute ja säärtsaabaste, seebi, paberimassi, tselluloosi ja paberikaupade alal.⁸³

Artikkel 17. järgi ei laienenud lepingus ettenähtud soodustused,

⁷⁷ Väliskaubandus, 1933, lk. 14, 16, 1928. a. moodustas Eesti eksport Lätisse 5,0%, Soome 6,2% Eesti koguekspordist; 1929. a. vastavalt 4,6 ja 3,7%; 1930. a. 2,6 ja 2,7%. Sisseveos Eestisse on 1928. a. Läti Soomet ületanud, arvud vastavalt 3,0 ja 1,7%; vahe vähenes 1929. a. (2,4 ja 1,8%) ning edaspidi veelgi.

⁷⁸ Sealsamas.

⁷⁹ ENSV ORKA, f. 969, nim. 6, sü. 239, l. 373.

⁸⁰ Sealsamas, l. 409.

⁸¹ Sealsamas, l. 410.

⁸² RT, 1931, lk. 733.

⁸³ Sealsamas, lk. 734.

tariifilised alandused jm. enamsoodustuse põhimõtte alusel teistele riikidele, ühtlasi kohustuti arvestama seda artiklit rahvusvaheliste lepingute sõlmimisel,⁸⁴ see tähendas edaspidi Soome klauslit Eesti kaubalepingutes ja Eesti klauslit Soome lepingutes.

Lepingu tariifilisse osasse läks põllumajanduslik osa nii, nagu sellele 16. märtsil 1930 alla oli kirjutatud, v. a. märkuses tolliformaliteetide kohta tehtud muudatus. Varem oli kartulilaadungite juures laeva I registertonn arvatud võrdseks 2000 kg kartulitega, uues lepingus vähendati see arv 1887 kg peale, mis vastas kontrollitud faktilisele olukorrale.⁸⁵

Lepingu tööstuslikus osas pani Eesti ette anda tollialandused vastastikkuse põhimõttel protsentuaalselt. Soome oli sellega nõus, kuid soovis ühtse nimekirja asemel säilitada kahe nimekirja (A ja B) süsteemi, sest tegelikult osutus tarvilikuks teha erandeid vastastikkuse põhimõttest. Samuti osutus vajalikuks teatud aladel, kus Eesti ja Soome tollitariifid teineteisest liialt erinesid, fikseerida kindlad rahalised tollimäärad.

Eesti—Soome kaubavahetuses olid tähtsamateks tööstustoodeks klaas ning klaas-, metall- ja paberkaubad ning masinad. Tööstusliku osa revideerimise käigus anti võimalus mõlema maa üksikute tööstusalade esindajatele eelnevalt omavahel kokkuleppele jõuda. Kokkulepped saavutati klaasi- ja paberitööstuse alal ning osaliselt ka metallitööstuse alal. Tekstiilitöösturite vahel raskendasid kokkuleppele jõudmist suured lahkumineked Eesti ja Soome tollimäärade vahel sel alal. Eesti poolt oldi nõus lubama maksvastest tariifidest vastastikku 25% tollialandust. See Soome tekstiilitööstureid ei rahuldanud, sest Eestis maksvate kõrgete tekstiilitollide juures nende arvates 25% tollialandust poleks turgu avanud. Soome poolt tehti ettepanek fikseerida võrdsed tollid, millega Eesti töösturid ei nõustunud ning eelistasid seetõttu pigem loobuda enamusest maksvas lepingus ettenähtud soodustustest.⁸⁶

Klaasi ja keraamika alal ei kasutanud Eesti maksva kaubalepingu alusel erisoodustusi. Sama leping kindlustas Soomele fajansi ja klaasi suhtes kuni 82%-se tollialanduse maksvastest määradest. Viimane tollialandus kehtis tahvelklaasi kohta, kuid kuna see tööstusharu polnud Soomes küllaldaselt arenenud, nimetatud soodustust Soome kasutada ei suutnud. Õõnesklaasi alal kasutas Soome tollisoodustust 40—79% ning eksportis Eestisse $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ üksikute positsioonide üldsisseveost. Eestis oli tahvelklaasi tootmine suurenenud seoses Järvakandi klaasivabriku sisseseade moderniseerimisega. Lihtsamaid pudeleid tootis rohkem Meleski klaasivabrik.

Neid asjaolusid arvestades jõuti kokkuleppele, et Soome lubas Eestil tollita sisse vedada tahvelklaasi, ornament- ja traatklaasi,

⁸⁴ RT, 1931, lk. 733.

⁸⁵ Sealsamas, lk. 736.

⁸⁶ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 622, l. 5.

kusjuures alla 3,8 mm paksuse tahvelklaasi tollita sisseveo õigus oli piiratud aastakontingendiga 1500 t.⁸⁷ Eesti lubas Soomele 25% tollialandust fajansile, 60% portselanile, tollita sisseveo õiguse õõnesklaasile (v. a. harilikud pudelid), lihvimata ja poleerimata värvilisele klaasile ja 75% tollialandust värvilisele poleeritud ja lihvitud klaasile.⁸⁸ Kustutati soodustus Soome tahvelklaasile. Mõlemate poolte tollikaotused keraamika ja klaasi alal arvati enam-vähem võrdseteks.⁸⁹

Masinate ning rauast ja malmist toodete alal oli 1930. a. kaubavahetus Soome kasuks. Soomest toodi Eestisse mitmesuguseid masinaid 84 542 kr. eest, Soome veeti 17 081 kr. eest. Malmist ja rauast tooteid imporditi Soomest ca 25 000 kr. väärtuses, eksporditi Eestist Soome 2000 kr. väärtuses. Soome kasutas sellel alal tollisoodustusi kuni 82%. Eestile oli antud mõningaid soodustusi masinate alal, kuid domineerivaks oli 10–20%-ne tollialandus, mis osutus mitteküllaldaseks konkureerimiseks Soome toodetega. Soodustusi rauast ja malmist toodete turustamisel Eestil ei olnud.

Mõlema maa metallitöösturite vahelise kokkuleppe aluseks sai 33 $\frac{1}{3}$ %-ne tollialandus malmist ja rauast toodetele, 50%-ne tollialandus propelleritele ja masinatele, v. a. elektri-, põllutöö- ja spetsiaalmasinad (näit. õmblusmasinad)⁹⁰ ning Eesti külmutusseadmete tollita sissevedu Soome.⁹¹ Soome palvel jäid väljaspoole soodustusi malmist ja rauast tooted tükikaaluga alla 1 kg.

Fr. Krulli ja A/S «Ilmarise» esindajad avaldasid lootust, et kokkuleppe sellisena aitab kaasa Eesti metallitööstuse väljaveo kasvule Soome.

Kõige kergemini jõudsid omavahel kokkuleppele Eesti ja Soome paberitöösturid, sest Eesti paberitööstus, arvestades vastava tööstusharu arenguastet Soomes, ei pretendeerinud soodustustele seal. Ka suured soodustused poleks Eestile Soome paberiturgu avanud. Küll aga kärbiti osaliselt Soomele antud soodustusi: näiteks paberimassi ja tselluloosi tollita sisseveo õigus asendati 75%-se tollialandusega maksvast tollimäärast. Puupapi 36%-ne tollialandus asendati selle artikli tollita sisseveoga 500 t aastas pluss 50% tollialandust üle kontingendi sisseveetud papile.⁹² Nähti ette, et tulevikus kaltsudest valmistatud papp ümbertöötamiseks katusepapiabrikutes lastakse majandusministeeriumi tõendi alusel sisse, tollita senise 28%-se tollialanduse asemel. Vähendati tollisoodustusi bristolpapile, paberossipaberile jne. Soome loobus soodustustest kartonaažitoodete Eestisse sisseveo alal.⁹³ Üldsuund — soo-

⁸⁷ RT, 1931, lk. 742.

⁸⁸ Sealsamas, lk. 746.

⁸⁹ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 622, l. 6.

⁹⁰ RT, 1931, lk. 748.

⁹¹ Sealsamas, lk. 740.

⁹² Sealsamas, lk. 749.

⁹³ Sealsamas.

dustada Soomest poolfabrikaatide sissevedu valmispaberi asemel vastas Eesti paberitööstuse huvidele, kuid kutsus esile mõningat rahulolematust kirjastustes ja trükikodades, kus seni oli kasutatud kvaliteetsemat Soome paberit. Kardeti ka, et konkurentsi vähenemine viib alla Eesti paberi kvaliteedi.⁹⁴

Ainult Eestile antud tollisoodustustest tuleb märkida: telefoniaparaadid — tollialandus 75% (enne — 50%), raadioaparaatide osad — 50% (enne — 20%), lubi — 50%. Tsemendile jäi püsima 20%-ne tollialandus, kuid soodustuse alla kuulus 30 000 tünni aastas.⁹⁵

Ka telliste alal säilitas Eesti tollialanduse 75%, kuid seda kontingendile 5 000 000 tk. aastas.⁹⁶

Soodustused nähti ette ka Eesti põlevkivitööstuse saadustele: 60% tollialandust põlevkiviasfaldile ja -raualakkidele, tollita põlevkivi ja selle saaduste sissevedu, v. a. bensiin, millele määrati kontingent 10% (s. o. ca 6000—7000 t) Soome bensiini koguimportist.⁹⁷

Fikseeriti ka Eesti superfosfaadi tollita sisseveo õigus Soome.⁹⁸

Eesti rahalised kaotused tollisissetulekute vähenemise näol, mis 1921. a. lepingu järgi ulatusid 33 000 kroonini aastas, arvati uue lepingu järgi tõusvat 53 000 kroonile (arvestatud on sealjuures ka Soome sisseveo tunduvat kasvu uute soodustuste tagajärjel). Tollitulude vähenemist oli seega ette näha 20 000 kr. võrra.⁹⁹

Riigikogu rahaasjanduse komisjoni hoiak uue lepingu suhtes oli skeptiline. Oli ju lepingu põllumajandusliku osa revideerimisel järeleandmistele mindud lootuses, et tööstuslikus osas saadakse kaotatud soodustuste asemele uued. Vahepeal oli aga majanduskriis kodanliku Eesti tööstuse olukorda halvendanud ja rahaasjanduse komisjoni 9. VI istungil 1931. a. avaldati kahtlust, kas soodustused klaasitööstusele midagi annavad, sest mitmed klaasivabrikud Eestis on juba seisma pandud; ka metallitööstust leping vaevalt et elustab, kuna sellel alal ettevõtted järk-järgult kokku varisenud.¹⁰⁰

Lepingu vastu õhutati teatud opositsiooni Soome klaasi- ja tsemenditöösturite poolt.¹⁰¹ Soome Eduskund lükkas lepingu ratifitseerimise edasi sügisele. Riigikogu rahaasjanduse komisjonis avaldati arvamust, et tollitulude vähenemine 20 000 kr. võrra aastas on

⁹⁴ ENSV ORKA materjalid.

⁹⁵ Tsemendi väljavedu Soome oli 1930. a. 5 748 t. 30 000 tünni võrdub 5 400 t. s. t. tegelikult jäi Eestile võimalus realiseerida Soome turul endistel tingimustel peaaegu endine kogus tsementi.

⁹⁶ RT, 1931, lk. 741. Telliste väljavedu oli 1929. a. 7 000 t, 1930. a. — 1 357 t. 5 000 000 tellise kaal on keskmiselt 21 000 t, seega lubatud kvantum ületas mitmekordselt kahe viimase aasta tegeliku väljaveo Soome.

⁹⁷ RT, 1931, lk. 742.

⁹⁸ Sealsamas, lk. 743.

⁹⁹ ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 622, l. 7.

¹⁰⁰ Sealsamas, l. 44, 45.

¹⁰¹ ENSV ORKA materjalid.

üks põhjusi, miks lepingu ratifitseerimisega ka siin rutata ei maksa.¹⁰² Eesti kodanliku vabariigi välisministeerium kaitses lepingut. Välisminister J. Tõnisson ütles rahaasjanduse komisjonis: «Põllumajanduse osa oli kokku tõmmatud sellepärast, et Soomes oli vastav meeoleolu loodud ja selles osas mitte järeleandmise puhul meie poolt oleks Soome meile lepingu üles öelnud, mille läbi meie rohkem oleks kahju saanud kui Soome. Välispoliitiliselt ei ole meile otstarbekohane lepingu revideerimise nõudmisega demonstreerima hakata ja sellega Soome enesetunnet riivata.»¹⁰³

Riigikogu ratifitseeris Eesti—Soome kauba- ja laevanduslepingu ja selle lõpp-protokolli 19. VI 1931. a. ja see jõustus 28. IX 1931. a.¹⁰⁴

Milliseks kujunes olukord Eesti—Soome kaubavahetuses lepingu sõlmimise järel?

Nii Eesti kui Soome väliskaubanduse bilanss oli 1931. aastast alates aktiivne: 1931. a. Eestil 9,9 milj. kr. ja Soomel 992,0 milj. Smk. võrra.¹⁰⁵ Eesti—Soome kaubavahetuse kvantumites ja koguväärtuses 1929. a. alanud langus jätkus 1933. aastani. Kaubavahe- tuses Soomega säilitas Eesti ekspordi ülekaalu, kuid vahe vähenes pidevalt.¹⁰⁶

	Soome eksport Eestisse		Eesti eksport Soome	
	tonnides	kroonides	tonnides	kroonides
1928	5 863	2 291	97 230	7 910
1929	8 512	2 256	32 181	4 343
1930	7 746	2 181	20 014	2 627
1931	7 242	1 858	19 346	1 872
1932	4 229	1 378	17 774	2 016
1933	6 118	1 569	17 637	2 324

Eesti eksport Soome tõusis mõnevõrra 1932. a. märtsist alates seoses Eesti—Soome piirituse müügilepingu sõlmimisega. Nimetatud lepingu alusel kohustus Soome ostma kuni 1. I 1933. a. Eestist 2 milj. liitrit piiritust.¹⁰⁷ 1933. a. veebruaris sõlmiti mõlema maa valitsuste vahel kliiring-kokkulepe, mis hakkas maksma sama aasta maikuust alates.

Kuigi Eesti—Soome kaubavahetus kriisiaastatel vähenes, on

¹⁰² ENSV ORKA, f. 80, nim. 4, sü. 622, l. 46 p.

¹⁰³ Sealsamas, l. 47. Kuigi läbirääkimiste käigus korduvalt viidati võimalu- sele, et Soome ütleb lepingu üles ja eriti Eesti välisministeerium seda rõhutas, näib taolise sammu astumine Soome poolt vähetõenäolilik olevat. Kasu majanduse alal oleks sellest olnud väike. Ka Soome saadik on läbirääkimiste ajal eraviisili- selt avaldanud, et Soome ei kavatse lepingut üles öelda.

¹⁰⁴ RT, 1931, lk. 730.

¹⁰⁵ ENSV ORKA, f. 969, nim. 3, sü. 406, l. 27—28.

¹⁰⁶ Väliskaubandus, 1933, lk. 42.

¹⁰⁷ ENSV ORKA materjalid.

Soome osatähtsus Eesti kaubapartnerina kasvanud: 1929. a. — 3,7%, 1930. a. — 2,7%, 1931. a. — 2,6%, 1932. a. — 4,7% ja 1933. a. — 5,1% Eesti väljaveost läks Soome. Sisseveost tuli Soomest 1929. a. — 1,8%, 1930. a. — 2,2%, 1931. a. — 3,0%, 1932. a. — 3,7% ja 1933. a. — 4,0%.¹⁰⁸

Üheks Eesti—Soome kaubavahetuse vähenemise põhjuseks oli 1931. a. kaubaleping mõlema maa vahel, kuid mitte kaubaleping omaette. Leping võttis kokku kriisiolukorras maailmaturul kujunenud olukorra, lepinguosaliste maade majanduslikud, sise- ja välispoliitilised huvid ning vastuolud.

Soome poolt põhjustasid lepingu revideerimist majanduslikud ja sisepoliitilised tegurid. Kodanliku Eesti poolt mindi lepingu revideerimisele majanduslikel ja välispoliitilistel kaalutlustel. Majanduslikel: oma põllumajandussaaduste ekspordi säilitamiseks, tööstustoodete ekspordi suurendamiseks ja turu kaitsmiseks Soome tööstustoodete konkurentsi eest. Välispoliitiliselt: tulles vastu Soome nõudmistele, püüdis Eesti tasandada vastuolusid Eesti ja Soome vahel ning koos sellega vältida Soome veel suuremat eemaldumist Balti riikide koostööst. Nagu teada, osutus leping jõuetuks muutma midagi kujunenud tendentsides.

ПЕРЕСМОТР ЭСТОНСКО—ФИНСКОГО ТОРГОВОГО ДОГОВОРА В 1930—1931 ГГ.

Х. Койк

Резюме

Товарообмен между буржуазной Эстонией и Финляндией не имел по своему объему решающего значения для этих стран. Это является одной из причин, почему данный вопрос до сих пор не исследован советской исторической наукой.

Товарообмен между Эстонией и Финляндией был урегулирован договором о торговле и мореходстве, вступившим в силу в 1922 г. В 1929—1932 гг., в период мирового экономического кризиса, усилилась борьба Эстонии и Финляндии за рынки сбыта. Финляндия стремилась освободиться от конкуренции эстонских сельскохозяйственных товаров на финском рынке и увеличить экспорт своих промтоваров в Эстонию. Эстония, наоборот, старалась сохранить финский рынок для своего сельского хозяйства, увеличить вывоз своих промтоваров в Финляндию и защитить внутренний рынок от конкуренции финских промтоваров. Пересмотр Эстонско-финского торгового договора начался в 1930 г. по инициативе Финляндии.

¹⁰⁸ Väliskaubandus, 1933, lk. 14, 16.

На ход и итоги пересмотра оказали влияние некоторые внутри- и внешнеполитические факторы. В связи с активизацией финского крестьянства (возникновение фашистского лапуаского, кризисного и ремонтного движений, успех партии «Сельский Союз» на парламентских выборах в 1929 г.) финское правительство не могло больше игнорировать требования крестьян, в частности крупных земледельцев, об урегулировании условий сбыта сельскохозяйственных продуктов. Эстония пошла на пересмотр торгового договора в 1930 г. во избежание политического разрыва с Финляндией и в целях сохранения сотрудничества Финляндии со всеми прибалтийскими государствами.

Пересмотр договора 1930 г. начался с тарифа пошлин на сельскохозяйственные продукты. 16 марта 1930 г. был подписан «Дополнительный договор к Эстонско-финскому договору о торговле и мореходстве», предусматривавший новые пошлины на сельскохозяйственные продукты: были зафиксированы контингенты на ввоз эстонской говядины в Финляндию, беспошлинный ввоз эстонского картофеля был заменен скидкой на 33 $\frac{1}{3}$ % с установленной для всех государств финской пошлины и т. д. С введением дополнительного договора основные сельскохозяйственные продукты Эстонии не могли больше конкурировать с финскими товарами на финском рынке.

Переговоры же по текстуальной части и по тарифу пошлин на промтовары продолжались. Новый Эстонско-финский договор о торговле и мореходстве был подписан 11 апреля 1931 г.

Изменения в текстуальной части договора были незначительные. Наиболее оживленные прения развернулись вокруг т. н. Балтийской клаузулы (арт. 16). Включение этой клаузулы означало бы, что Финляндия не смогла бы пользоваться теми преимуществами, которые имели Латвия и Литва на эстонском рынке. Поскольку интересы Финляндии столкнулись с интересами Латвии в сбыте таких товаров как фаянс, фарфор, стекло, резиновая обувь, целлюлоза, бумажная масса и товары бумажной промышленности, финская сторона возражала против включения Балтийской клаузулы в договор.

Балтийская клаузула была включена в договор, но в заключительный протокол был введен специальный пункт, по которому эстонское правительство выразило готовность в случае, если Латвия или Литва получают от Эстонии дальнейшие торговые преимущества, начать переговоры с Финляндией об условиях возможного распространения этих преимуществ и на Финляндию.

Представители более ведущих отраслей финской и эстонской промышленности уже предварительно договорились о промтоварном тарифе, который без изменений был включен в торговый договор.

По новому договору доходы эстонской государственной каз-

ны уменьшались на 53 000 кр. в году (по договору 1922 г. казна лишалась 33 000 кр. в году).

Договор вступил в силу 28 сентября 1931 г.

Начавшийся в 1929 г. упадок в товарообмене между Эстонией и Финляндией продолжался до 1932 г. Некоторое оживление началось в связи с заключением договора о продаже эстонского спирта Финляндии.

Договор о торговле и мореходстве 1931 г. отражал внутри- и внешнеполитические противоречия договаривавшихся сторон в условиях мирового экономического кризиса.

THE REVISION OF THE ESTONIAN—FINNISH TRADE TREATY IN 1930—1931

H. Koik

Summary

As to its scope, the trade between bourgeois Estonia and Finland was not of decisive importance for either of these countries. In this fact lies one of the reasons why this problem has not found as yet a special treatment.

The trade between both of these countries was regulated by the Trade and Navigation Treaty which came into operation in 1922. During the world economic crisis of 1929—1932 the fight between Estonia and Finland for markets became stronger. Finland tried to get rid of the competition of the Estonian farm-produce in the Finnish market and to enlarge the export of her industrial goods into Estonia. Estonia, in turn, tried to maintain the Finnish market for her farm produce, to enlarge the import of her industrial goods into Finland and to protect the Estonian market against the competition of Finnish industrial goods. The revision of the Estonian—Finnish Trade Treaty began in December, 1929 on the initiative of Finland.

The course and the results of the revision were influenced by different factors of foreign and home policy. In Finland it became impossible to avoid the demands of the peasants (first of all those of large farmer) in connection with the increasing activity of the peasantry (the fascist lappo-movement, the rise of the crisis- and repair-movement, the victory of the agrarian party at the parliamentary elections in 1929), one reason for which lay in the economic difficulties. Keeping in view her foreign policy, Estonia undertook the revision of the Treaty in order to reduce the contradictions between Estonia and Finland and to avoid in this way the withdrawal of Finland from the cooperation of the Baltic states.

The revision of the 1922 Treaty took place in two stages. On the 16th of March 1930 an «Additional agreement to the Estonian—Finnish Trade and Navigation Treaty» was signed in which new customs tariffs were fixed for agricultural produce: the contingent of the Estonian beef import into Finland was confirmed, the duty-free import of potatoes was replaced with the reduction of customs by $33\frac{1}{3}$ per cent from the Finnish customs rate in force etc. The Additional agreement decreased the capability of the most important articles of the Estonian agricultural produce to compete in the Finnish market.

The talks over the textual and industrial parts of the Treaty went on and ended with signing the new Estonian—Finnish Trade and Navigation Treaty on the 11th of April, 1931.

The textual contents of the Treaty changed little. More heated discussions broke out around the so-called Baltic Clause (article 16). The inclusion of the Baltic Clause meant, that the facilities given by Estonia to Latvia and Lithuania in the Estonian market, did not expand on Finland. As the interests of Finland and Latvia clashed in Estonia in the field of such goods as glazed pottery, porcelain, glass, rubber footwear, pulp, cellulose, and paper goods, so Finland opposed to inclusion of the Baltic Clause.

Nevertheless the Baltic Clause was fixed in the Treaty, but in the final protocol of the Treaty a special reservation was added in which the Estonian government, in case of giving certain facilities to Latvia and Lithuania, agreed to begin talks with Finland about the conditions under which these facilities could be expended also on Finland.

Regarding the tariffs of the industrial goods the Estonian and Finnish representatives of the more important branches of industry had reached an agreement earlier and the Treaty mainly fixed the rates confirmed in this way.

As the result of the decrease of the customs incomes the Estonian financial losses were considered to amount to 53 000 crowns (according to the 1922 Treaty 33 000 crowns) in a year.

The Treaty came into operation on September 28, 1931.

The decrease in quantities and values of the trade between Estonia and Finland which began in 1929, went on. The Finnish share in Estonian foreign trade began to grow from 1932 in connection with the signing of the Estonian—Finnish Treaty on selling alcohol and with the transition to the clearing-payment.

The 1931 Trade and Navigation Treaty summed up the situation under the conditions of the crisis of the world market and the interests and contradictions in economy, home and foreign policy of the states, participant in this treaty.